

21. Yüzyıl Türkiye Dış Politikası İçin “Büyük Strateji” Arayışı - Kaan Kutlu Ataç

Literatürde kabul görmüş bir Büyük Strateji (BS) tanımı olmasa da, mevcut tanımlardan yola çıkılarak BS, hangi noktalarda bir devletin hayati çıkarlarının ortaya çıktığını belirleme süreci olarak tanımlanabilir. Bu nedenle BS, bu hayati çıkarların nerede tehdit altında olduğunu tespit etmeyi ve tehlike altındaki ulusal çıkarlar için eylem yolunu belirlemeyi içerir. Genel olarak BS, bir ülkenin ulusal güvenliğini, çıkarlarını ve değerlerini küresel arenada korumak için uzun vadeli bir plan geliştirme ve uygulama sanatıdır. BS, bir ülkenin dış politika ve askeri stratejisinin temelini oluşturur. Bir devletin BS'si, güç, diplomasi ve kaynakların dikkatli bir şekilde dengelemesini içerir.

BS, ideal olarak temelinde bir ülkenin güçlü ve zayıf yönlerinin derinlemesine değerlendirmesini, değişen dünya konjonktürüne göre keskin bir farkındalık gerektirir. BS devletin değerlerini, hedeflerini ve gelecek vizyonunu ayrıntılı bir şekilde anlamayı gerektirmektedir. Önemli çıkarları tanımlamak, bunları önceliklendirmek ve nasıl korunacaklarını belirlemek BS'nin ana bileşenleridir. BS, araçlar (uygun kaynaklar ve enstrümanlar), amaçlar (hedefler veya tasarlanmış sonuçlar) ve izlenecek yolların (amaçlara ulaşma yöntemleri veya teknikleri) dikkatli bir şekilde dengelenmesini içerir. Tüm bu bileşenlerin iyi bir şekilde ortaya konulduğundan emin olmak, BS'nin başarısı için kritiktir.

Özetlemek gerekirse, BS, ulusal güvenlik ve çıkarlara ulaşmada bir devletin karşı karşıya kaldığı önemli bir konu olan "kaynak yaratma" arayışının temelidir. Bu çaba, dış politikanın temel çerçevesini oluşturur ve belirlenmiş hedeflere ulaşmak için küresel siyasi sistem içinde devletin çabalarını koordine edilmesi için bir çerçeve sunar. Bu nedenle, siyasi karar vericilerinin BS mimarisinin temel alt yapı taşlarını açıkça ortaya koymaları gerekmektedir. Bu temel sütunlar 1) Araçların Rolü, 2) Amaçlar ve Kaynaklar Dengesi, 3) Çevreyi Anlama ve 4) Risk ile Belirsizlik Arasındaki Fark gibi alanları içerir. İlk sütun için araçların rolü, çeşitli güç araçlarının stratejik seçimi ve senkronizasyonu, BS için hayati önem taşır. Bunlar askeri, diplomatik, ekonomik ve finansal araçları içerir. Bu araçların doğru seçimi ve bir araya getirilmesi, ulusal güvenlik hedeflerine ulaşmak için kritik öneme sahiptir. Amaçlar ve araçlar dengesindeki ikinci sütun, istenen amaçlar ile mevcut araçlar arasındaki dengenin temelde kavranmasıdır. Mevcut yöntemlere göre aşırı hedefler, stratejik başarısızlığa ve bir devleti uluslararası sistemde hayatta kalmayla ilgili kaygılara sürükleyebilir. Sonuç olarak, kaynaklar ve amaçlar arasındaki pragmatik bir değerlendirme kritik hale gelir. Uluslararası çevreyi anlama olan üçüncü sütun, BS'nin sağlam ve güvenli siyaset oluşturmanın temelini oluşturacak bir stratejik çevrenin derinlemesine anlayışını gerektirir. Bu anlayış, tehditleri, zayıflıkları, tehlikeleri ve belirsizlikleri değerlendirmeyi içerir. Bu türden bir kavrayış, sağlıklı ve güvenli siyaset yapımının temelini teşkil eder. Son sütun olarak, tehditler ile zayıflıklar arasındaki ayırım, ulusal çıkarları tehlikeye atan diğer oyuncuların eylemlerini içeren tehditlerle, insan kaynaklı olmayan faktörlerden kaynaklanan riskleri içeren zayıflıklar arasındaki ayırımı yapmaktır. Bu ayırım stratejik planlama ve karar verme için kritiktir. Risk ve belirsizlik arasındaki ayırım, başarılı bir karar verme ve stratejik planlama için önemlidir. Risk, mevcut bilgilere dayalı istenmeyen bir sonucun olasılığını

yansıtırken, belirsizlik bilinmeyen bilinmeyenlere (unknown unknowns) atıfta bulunur.

Bu genel çerçevenin kapsamı içinde, Türkiye'nin BS'de neyin söz konusu olduğunu anlamak daha kolay hale gelir. Bu nedenle, 21. yüzyılda Türkiye'nin BS'inde önemli unsurları iki temel kategoriye ayırmak mümkündür. Birincisi Türkiye'nin iç zorluklarına odaklanırken, diğeri de tsunami etkisi yaratan küresel jeopolitik belirsizliklerde ortaya çıkan sınamaları içerir. Türkiye'nin iç meselelerinde karşılaştığı en büyük zorluklardan biri, ulusal ekonomik ve finansal yapısal sorunlarıdır. [Dünya Bankası](#)'na göre, ekonomi, bozulan dış çevre ve heterodoks para politikalarının etkisiyle ivme kaybetmektedir. 6 Şubat 2023'teki depremlerde, doğrudan kayıplarda 34.2 milyar dolar olarak tahmin edilirken, yeniden inşa ihtiyaçları iki katına çıkabileceği öngörülmektedir. Depremler, giderek daha kırılğan hale gelen makro-finansal duruma ek baskılar getirmiştir. Ekonomik ve finansal yapısal zorlukların toplumsal sonuçları da bu anlamda yıkıcı olma eğilimindedir. Bu çerçevede [World Inequality Report 2022](#), toplumsal eşitsizliği de ortaya koymaktadır: Türkiye'de toplumunun %50'sini oluşturan yoksul sınıf, ulusal servetin %4'üne sahiptir. Diğer yandan, toplumun %40 'ını oluşturan orta sınıf, ulusal servetin %29'unu elinde tutarken, %10 seviyelerindeki zengin sınıf ise ulusal servetin %67'sine sahiptir. Mayıs 2023 genel seçimlerinin ardından oluşturulan yeni kabine, geleneksel ve rasyonel ekonomik ve mali politikalara geri dönme konusunda güçlü bir eğilim gösterse de, orta vadeli ekonomik programda ülkenin hala yüksek enflasyonla baş etmesi gerektiği görülmektedir. Türk ekonomi yönetimi, uluslararası sahada yabancı yatırımcıları çekmek için dış temaslara ağırlık verirken, uluslararası çevrelerde bu politikalara karşı hala [kuşku ve dikkatli bir yaklaşım](#) olduğu yönünde görüşü de öne çıkmaktadır.

Ekonomik sorunların ötesinde, Türkiye'nin BS'sinin mimarisinde karşılaştığı en ciddi sınamalardan birisi de, ulusal hedeflere ulaşmanın bir temel özelliği olan toplumsal uzlaşma noktasındaki kutuplaşmadır. Türkiye, [Mayıs 2023 genel seçimleri](#)nde böyle bir siyasi kutuplaşmanın da ciddi bir sınavını vermiştir. Ünlülühisarcıklı'nın gözlemlediği gibi, Türkiye'deki kutuplaşma yaygın, kökleşmiş ve kendiliğinden çözülemeyecek bir haldedir. Bu halde de, vatandaşların inançlarını paylaşanlarla büyük ölçüde iletişim kurduğu ve serbest

diyalogun sınırlandırıldığı ve farklılıkların güçlendiği yankı odalarını yaratmaktadır. Bu kutuplaşma, çok çeşitli sorunları ve duyguları içermekte, çoğulcu demokrasiye zarar vermekte, insanları yanıltıcı bilgilere daha açık hale getirmektedir. Türkiye’de siyasal kutuplaşmanın bir diğer nedeni de, dört milyonu bulan mültecinin ülkede barınıyor olmasıdır. Türkiye son dokuz yıldır [dünyanın en büyük mülteci barındıran ülkesi](#) haline gelirken, mülteci/sığınmacı meselesi siyasi ajandanın da en hararetli konularından biri haline gelmiştir. Başta Suriyeli mülteciler olmak üzere ülkeye gelen göçmenlerin varlığının, vatandaşlar arasında artan hoşnutsuzluğa neden olduğu kamuoyu yoklamalarına da yansımıştır. Mülteci ve göçmenlerin varlığı, Türk toplumu arasında artan hoşnutsuzluğu beslemiş ve ekonomik krizden sonra ikinci sıraya ulaşmıştır. Ekonomi ve mülteci/göçmen/sığınmacı sorunlarının yanısıra yeni bir anayasa için yapılan tartışma, Türkiye’de potansiyel siyasal kutuplaşmanın yeni bir kaynağı olabilecek başka bir faktör olarak görünmektedir. Özellikle Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın yakın gelecekte yeni [anayasa teklifini](#) halk oylamasına sunmayı düşündüğünü hatırlamak önemlidir. Türkiye’nin iç zorlukları, kaynak çıkarma sürecinde ihtiyaç duyduğu kapsamlı ve uzun vadeli bir toplumsal uzlaşının tasarlanması konusundaki çabaları da engellendiği söylenebilir.

İkinci olarak uluslararası sistemde yeni bir küresel düzen arayışı jeopolitik belirsizliği de tetiklemiştir. Türkiye’nin yakın çevresindeki sıcak silahlı çatışmaların artması, Türk ulusal güvenliğine bir tehdit oluşturmaktadır. Ulusal güvenlik karar vericilerinin bakış açısından, bu durum [Milli Güvenlik Konseyi](#) toplantılarının gündeminde de en üst sırada yer almaktadır. Bu tehdit değerlendirmesi, Transatlantik ilişkileri ile de doğrudan ilgilidir. Türkiye’nin dış politikadaki en dikkat çeken zorluklar, II. Dünya Savaşı’ndan sonra oluşturulan NATO ittifak yapısı içindeki güvenlik ve savunma politikalarında ve ABD ile ilişkilerinde kendini göstermektedir. Özellikle 2010’ların sonlarından itibaren bu tür zorluklar, küresel düzeni yeniden tasarlanması bağlamında, Türkiye’de daha sık gündeme gelmeye başlamıştır. Bugün itibariyle Türkiye ve ABD, birbirlerini ulusal güvenlikleri açısından tehdit olarak görülmektedir. ABD, en azından Suriye’de Türkiye’yi ulusal güvenliği ve dış politikası için [olağanüstü ve sıradışı bir tehdit](#) olarak kabul etmektedir. Ayrıca ABD, Türkiye’yi [CAATSA](#) yaptırımlarına dâhil ederek hasımlarla mücadele edilmesi gereken ülke kategorinde değerlendirme başlamıştır. Benzer şekilde, [Türkiye](#) de ABD’yi Suriye’de ulusal güvenlik tehdidi olarak görmektedir. Türkiye’nin dış politika hedeflerine ulaşmak

için ulusal politikaları uygulama aşamasında, literatürde BS'nin öngördüğü temel çerçevede müttefikler yaratmak önemliyse, Türkiye'nin, bir savunma paktında bulunduğu ABD ile ortak bir anlayışa ulaşma konusunda zorlandığı gözlenmektedir. Bu durum her iki başkent için bir siyasi tercih olabilir. Ancak araçların amaçlarla dengelenmesi açısından, Türk dış politikasının aşması gereken bir sorun olarak durmaktadır.

Türkiye'nin dış politikadaki bir diğer sınavı da AB ile ilişkilerinde görülmektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 16 Eylül 2023'teki "Avrupa Birliği, Türkiye'den uzaklaşma çabası içindedir. Bu dönemde, bu gelişmeler ışığında değerlendirmeler yapacağız ve gerektiğinde Avrupa Birliği ile yolları ayırabiliriz" [açıklaması](#), Türkiye'nin altmış yıllık AB süreci içinde ulaştığı zihniyeti de ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir.

Ayrıca, Türkiye'nin Transatlantik ilişkilerinin uzun vadeli dış politika hedeflerindeki kırılmaları telafi etme çabaları 21. yüzyıl BS'si açısından önemlidir. Özellikle Rusya ile savunma ve enerji güvenliği alanlarındaki ilişkileri, uzun vadede Türk dış politikasında bir alternatif olarak hizmet edebilir mi sorusunu tartışmalı hale getirmektedir. Ankara, özellikle yukarıda bahsedilen yapısal ekonomik sorunları Rus alternatifiyle çözmeyi seçerse, Türkiye'yi zorlu ve riskli bir BS arayışını beklediğini söylemek mümkündür. Bu durumda Türkiye'nin dış politika hedefleri, stratejinin araçlar-kaynaklar ve hedefler arasındaki dengeyi tamamen sıfırlama ihtiyacını doğurabilir. Benzer iddialar, Türkiye'nin Çin ile ilişkilerinde de geçerlidir. Çin ile ilişki geliştirmenin en riskli yönlerinden biri, küresel bir aktör olarak Çin'in yeni süper güç statüsünün henüz tam anlamıyla test edilmemiş olmasıdır. Çin hâlâ düzeyde dış politika belirsizliğini sürdürmektedir.

Sonuç olarak, 21. yüzyılın ikinci çeyreğinde Türkiye'nin büyük stratejisi, uzun süredir aşmaya çalıştığı zorluklarla belirlenecektir: ekonomi ve finans alanındaki yapısal sorunlar ile iç politikadaki istikrar arayışı. Türkiye'nin geleneksel dış politika refleksi tarafından öğretildiği gibi, gerçekçi ve jeopolitik tsunami içinde sürekli bir denge arayışı sunan pragmatik bir bakış açısı, BS mimarisinde bize bir bakış sunabilir.

Dr. Kaan Kutlu Ataç, Hacettepe Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun olmuştur. Aynı üniversitede Kamu Yönetimi ve Uluslararası İlişkiler alanlarında yüksek lisanslarını tamamladı. Ataç, 2016'da Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü'nden doktora derecesini aldı. Mersin Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi olan Ataç, Milli Savunma niversitesi'nde Misafir Öğretim Üyesi olarak dersler vermektedir.

Bu yazıya atıf için: Kaan Kutlu Ataç, 21. Yüzyıl Türkiye Dış Politikası İçin "Büyük Strateji" Arayışı, 21 Kasım 2023,

Telif@*UIKPanorama*. Çevrimiçi olarak yayımlanan yazıların tüm telif hakları Panorama dergisine aittir. Aksi belirtilmediği sürece, yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UIK, Global Akademi, Panorama Yayın Kurulu ile editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.